

Žemberová, Viera

Ukrajinská literatúra súčasnosti v literárnovednej reflexii

Opera Slavica. 2015, vol. 25, iss. 1, pp. 58-62

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/133937>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

lelu uměleckých představ mezi divadlem a válečným jevištěm, Hans Günter (Bielefeld) spojuje filozofii F. Nietzscheho s představou novátorství jako násilí; Naděžda Grigorjev (Tübingen) ukazuje na krizi v pojetí války u ruských symbolistů poloviny 10. let 20. století na koncepcích Andreje Bělého, Vasilije Rozanova – závěrem je představa války jako textu a textu jako války. Estetizaci války se zabývá Jekatěrina Bobrinskaja (Moskva) studii Красота и необходимость насилия, souborné studii o básnicích a válce napsal Aleksandr Petrov (Bělehrad–Pittsburgh). Je až neuvěřitelné, že vznešení modernisté a avantgardisté propadli načas nacionalismu a šovinismu a nezřídka nenávisti k tzv. nepřítelům: není to nijak inovativní, když srovnáme Marinettiho, Majakovského, Chlebnikova nebo dokonce Cvetajevovou. Důkazy jsou markantní. Jen co mi tu nejvíc chybí, je poněkud hlubší analýza a zjištění příčin. Podobný syntetický ráz má stať Ivana Jesaulova (Moskva) o avantgardě a světové a občanské válce (krvežíznivost avantgardistů). Italský rusista Luigi Magarotto (Benátky) analyzuje futuristu Majakovského před první světovou válkou. Majakovskij je vůbec častým objektem zájmu, jelikož změny v jeho pojetí jsou zjevné. Michail Mejlach analyzuje oberiuty a válku. Najdeme tu i studii o válce a filmu nebo o pozoruhodné návštěvě ruských spisovatelů za války roku 1916 v Anglii (např. Němirovič-Dančenko, Kornej Čukovskij, A. N. Tolstoj aj., psal pak o tom hlavně Čukovskij). Svazek je to mimořádný, i když je zřejmé, že řada jevů a jmen byla vynechána. Nicméně proměny umění pod tlakem strašných válečných událostí tu jsou zřetelné a pomáhají pochopit jak psychiku tvůrců, tak jejich etickou labilitu a proměny podoby artefaktů. Ukazuje se, že je pravda to, co říkají někteří konzervativně nebo inženýrsky orientovaní kritici: od moderny umění opouštělo nadosobní a nadnárodní etiku. V tom měl zajisté pravdu i poněkud krajní Lev Tolstoj, když příkře analyzoval Ch. Baudelaira: dobře uviděl dračí sémě, které právě v době války vzešlo. Moderna a avantgarda jsou někdy pokládány za vrchol moderního umění: my bychom na tomto místě jen dodali, že jsou také projevem jeho nevyléčitelné krize.

Ivo Pospíšil

Ukrajinská literatúra súčasnosti v literárnovednej reflexii

Podlžnosti v aktuálnom, ale predovšetkým sústredenom poznaní procesov v kultúre, literárnom živote, autorskej tvorbe a v schémach vyrovnávania sa s nedávnou minulosťou, ktorá je podporená názorovým, generačným, poetologickým tlakom spisovateľov v dejoch a ich postojoch v zrýchlenej prítomnosti, v prijímaní a vyrovnávaní sa so spoločenskými aj kultúrnymi zmenami, tie spontánne navonok relativizovali istoty národnej literatúry obsiahnuté v nadnárodnom celku sovietskej literatúry spôsobujú, popri ďalších javoch, nielen odlišné nazeracie aj hodnotiace i hodnotové reakcie súčasníkov na odklon od kontinuity vývinu. Azda preto sa posledné

desaťročia nielen v ukrajinskej spoločnosti, kultúre a umení iniciuje súbežne zložitú skupinovú aj personálnu vyrovnávanie sa s rozčesnutými riešeniami stavu „tu a teraz“ v tých národných literatúrach, ktoré boli donedávna súčasťou širších, či navrstvených organizačných politicko-kultúrnych komplexov. A to ukrajinská literatúra v role objektu interpretácie, výkladu, literárnej kritiky či literárnej histórie, vyrovnávajúcej sa s jej stavom, hodnotami, štruktúrou a ontológiou pred i po 90. rokoch 20. storočia reflektuje vo svojej žitej prítomnosti.

Emanipačné procesy v ukrajinskej literatúre vedené zvnútra literárneho života a nasmerované na elimonovanie rezidií tradičného konceptu sovietskej kultúrnej politiky zachytáva v súbore prehľadových náčrtov kolektívna publikácia autorov *Tereza Chlačňová, Věra Lendělová, Alexej Sevruck, Alexandra Stelibská, Jekaterina Gazukina a Petra Graycová*, spojená s ukrajinizistickými štúdiami na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity, v publikácii *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou* s podtitulom *Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*¹.

Publikáciu rozčlenili zostavovatelia problémovo do troch blokov. Prvý prináša šesť prehľadových, komentovaných aj výkladových prienikov do „aktuálnej“ ukrajinskej literatúry, pritom adjektívum súčasnosť má mnohoznačnú sémantiku a odvíja sa od horizontálneho pohybu po odbornej literatúre² a jej aplikáciou zas do vertikály prózy podľa toho, čím a ako i s kým ukrajinská literatúra žije až po interpretačné otváranie tvorby *Jurija Andruchovyča*³, *Jurija Izdryka*⁴, *Tarasa Prochasku*⁵. Druhý blok má vymedzenie určené názvom *Současná ukrajinská literatura v českých a polských překladech*: Alexandra Stelibská sleduje výber z prekladov publikovaných v Poľsku v období 1998 – 2009, Jekaterina Gazukina s tým istým zámerom lustruje české preklady z ukrajinskej literatúry v rokoch 1989 – 2009. Tretí blok so skromným názvom *Informativní články o jednotlivých autorech „stanislavského fenoménu“* ponúka profily, výklady a interpretácie autorských dielní včlenených do prúdu i areálu označeného za stanislavský fenomén v súčasnej ukrajinskej literatúre, kam si Alexej Sevruck vybral *Jurija Andruchovyča, Halynu Petrosaňakovú, Volodymyra Ješkiljeva, Jaroslava Dovhana a Miriju Mykycejovú*. Petra Grycová sa sústredila na *Jurija Izdryka* a *Věru Lendělová* na autorskú prózu *Tarasa Prochasku*.

¹ CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou. Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*. Recenzovali Alena Morávková, Jiří Marvan. Edice Russia Altera. Dějiny – kultura – duchovnosť. Červený Kostelec: Pavel Mervatr 2010. 184 s. ISBN 978-80-87378-41-0.

² Ukrajinizisti oceňujú doplnenie každého príspevku odkazmi na odporúčanú literatúru, rozčlenenú na monografie, štúdie, odborné články, eseje, recenzie, rozhovory aj encyklopédie.

³ Z tvorby *Jurija Andruchovyča*, tvorcu stanislavského fenoménu, sa interpretačná pozornosť (Alexej Sevruck) venuje prózom *Rekreace* (1992), *Moskoviada* (1993), *Perverzye* (1996) a *Dvanáct obručí* (2003). Do slovenčiny texty *Rekreácia* a *Moskoviada* preložil Valerij Kupka.

⁴ *Jurij Izdryka* sa popri próze venuje poézii, esejistiké, v tejto publikácii sa pozornosť venuje novele *Ostrov KRK* a románovej prvotine *Voccek* z roku 1997 (Petra Grycová).

⁵ *Taras Prochasko* sa predstavil v publikácii výkladom jeho textu *Neprosti* (Věra Lendělová) a komentovaným prekladom úryvků z „románu“ *Jináci* (Alexandra Stelibská, Jekaterina Gazukina).

Popri priereze diferencovaným, ale ambicióznym národným literárnym životom, autorskou dielňou, tenzijne voči sebe vystupujúcim konceptom literárneho života a modernej ukrajinskej tvorby, jej interpretačným objasňovaním, no predovšetkým kontextovým výkladom toho, s čím sa vyrovnáva, sa neprehliadnuteľnou súčasťou publikácie stala obrazová „galéria“ využitá na poste reprodukcií z výtvarných artefaktov *Jakuba Lipavského* (Čechy 2006, 2008, Lvov 2009) a *Matěja Lipavského* (Lvov 2009, Čechy 2009).

Genéza publikácie napovedá, že sú v nej zastúpené dve motivácie, ktoré viedli, isto aj popri ďalších podnetoch, k jej vzniku a štruktúre. Prvá súvisí s jazykom a literárnym jazykom ukrajinskej literatúry: „*Přestože je ukrajinská literatura chápána jako plnohodnotná národní literatura již více než sto padesát let, stále zůstává za hranicemi Ukrajiny literaturou málo známou. Vzhledem k jazyku, jímž je psána – tedy ukrajinštině –, je odsouzena k podobnému osudu jako ostatní literatury „malých národů“. Ačkoli byl do češtiny přeložen reprezentativní soubor děl ukrajinské literatury, počínaje klasiky a konče současnými autory, obecné povědomí o ní je zde stále velmi slabé*“⁶. Druhý podnet má serióznou informatívno-náučnú ambíciu: „*Tato publikace si klade za cíl přispět k větší informovanosti o ukrajinské literatuře díky představení ukrajinské literární krajiny posledních desetiletí, a zvláště pak děl vybraných autorů tzv. „stanislavského fenoménu“ (Jurij Andruchovyč, Jurij Izdryk, Taras Prochasko)*“⁷.

Rozhodnutie ujať sa súčasnosti/prítomnosti v ukrajinskom literárnom živote a literatúry pod egidou súčasná ukrajinská literárna krajina má dve východiská: ukrajinská literatúra nemení svoju javovú podstatu vnútornej diferenciácie najrozličnejších motivácií, ale súčasne sa i takto zvyrazňuje jej neuralgický bod a tým je areálový tvorivý spor a základná téma rekonštrukcie, ktorú pripravila Tereza Chlaňová.

Inštrukcia putovať dejinami literatúry/literárnej krajiny je práve tak jednoznačná, ako aj svojím kontextom rozptýlená. Po pripomenutí predminulého a minulého storočia sa začína dôkladne sledovať pluralita záujmov a tvorba skupinových programov od druhej polovice 80. rokov 20. storočia v rovine generácií utváraných podľa desaťročí. Závažným činom sa stal proces vyčlenenia ukrajinskej literatúry a kultúry z dovtedajšieho organizačného celku sovietskej literatúry, čo so sebou nesie početné úkony, rozhodnutia, ambície aj spory, epicentrom ktorých zostáva autenticita ukrajinskej kultúry, literatúry, autora, recipienta, autonómnosť literárneho života. Na tomto priesečníku vznikajú zoskupenia, ktoré si ujasňujú minulosť aj prítomnosť ukrajinskej literatúry, jej tvorcov, ale naliehavejšie si kladú otázku pôvodnosti a jedinečnosti, neobchádzanie tradičných a nekonvenčných foriem literatúry, jej aktívny mediálny invariant. Epicentrom po rekonštrukcii generácií od

⁶ Citované z prebalu publikácie CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou. Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*.

⁷ Citované z prebalu publikácie CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou. Prozaická tvorba představitelů tzv. „stanislavského fenoménu“*.

šesťdesiatych rokov sa stalo objasnenie pôdorysu, teda „*Snahy o souhrnné uchopení jednotlivých pokolení se odvíjejí velmi často od kritérií sociologických, psychologických, pozornost je věnována recepci literárního díla, ale v menší míře se setkáme se seriózními snahami pokusit se detekovat určité spojující stylové a estetické dominanty a prvky poetiky charakterizující jednotlivá pokolení*“⁸. Komentár napovedá, že v tejto súvislosti sa záujem sústreďuje na „*kyjevskú básnickú školu*“ a na „*tichú*“ generáciu zo sedemdesiatych rokov, pre ne je dotykovým miestom artistné poslanie literatúry a nie jej mimoliterárna funkcia a ako ďalší komponent, ktorý limituje prítomnosť, regionálne rozmiestnenie aktívnych literárnych centier Lvov, Ivano-Frankovsk, Žitomír, ale lokality výrazných centier sa rozširujú o odkazy na tie okrajové a funkčné v literárnom živote, Poltava, Ternopol, bachmačská škola, Zakarpatsko, Charkov a iné⁹.

Stanislavského fenoménu sa venuje Tereza Chlaňová aj Alexej Sevruck, a ten sa dostáva do dvoch na sebe závislých znakových a javových kontextov. Prvý objasňuje genézu termínu stanislavský fenomén ako následok posunu medzi pôvodným názvom mesta Stanislav a jeho neskorším premenovaním na Ivano-Frankovsk, s odkazom do osobných dejín a ambícií vedúcej osobnosti súčasnej ukrajinskej literatúry Jurija Andruchovyča, aby sa rozšíril o ďalšiu súvislosť, o nazerací postoj spisovateľov prostredníctvom rozvíjania literárnej estetiky a ustalovania autorskej štylistiky na dosahy a presahy do nazeracích a poetologických podloží odvíjaných od poetiky moderny a chaosu postmodernizmu a postmoderny. Postmodernizmus prechádza rznou kritickou až odmietavou reflexiou, vo výklade sa uvažuje o (ne)existencii „ukrajinského postmodernizmu“, podstata diskusií by mala byť vyjadrená aj takto: „*Je postmodernizmus jev pozitívni, nebo negativni?*“ – čím – „*naznačují jádro celého problému*“¹⁰. V tejto problémovej sekvencii sa autorka sústredila na pro domo vymedzenie termínu postmodernizmus, ale aj na prierez odlišných osobnostných postojov voči jadrú názorových výmen a tým zostáva moderná, autentická ukrajinská literatúra v priereze od jej realistickeho až po „*neonarodnický ideál*“¹¹. Segmentácia a zrozumiteľné dôvodenie v navrstvenom počte názorov, zoskupení, personálnych reakcií na literárnu estetiku, vlastne na podložie moderného postoja voči identite ukrajinskej literatúry „tu a teraz“. A ten napovedá, že minulosť pretína prítomnosť v želaniach, možnostiach a projekciách toho, čo literárnu kritiku, prekladateľov aj autorov spája, hoci smerujú z rozličných aj odlišných prístupových miest a smerujú k tomu istému, čím bude živá, osobitá, autentická ukrajinská literatúra.

Publikácia *Putování současnou ukrajinskou literární krajinou* má ambíciu diagnostického prístupu k vrstvenému a tenzijnému javu s minulosťou v záhlaví svojej

⁸ CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování ukaninskou literární krajinou posledního půlstoletí*, s. 45.

⁹ CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování ukaninskou literární krajinou posledního půlstoletí*, s. 46 – 47.

¹⁰ CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování ukaninskou literární krajinou posledního půlstoletí*, s. 49.

¹¹ CHLAŇOVÁ, T. a kol.: *Putování ukaninskou literární krajinou posledního půlstoletí*, s. 49.

rušnej prítomnosti. Hodnotu publikácie garantuje jej záber a výklad jednotlivostí z univerzálneho záberu do konkrétneho literárneho vývinu, literárneho života aj tým, ako ponúka vo svojom prístupe k osobitosti autorskej prozaickej cesty z „krajiny“ do autorskej dielne a vice versa i tak, aby sa napätie viachlasnosti udržiavalo len ako iniciácia výnimočných výpovedí o tom, čím krajina, jej literatúra a obyvateľ žijú a kam sa vypravili. V realite na historickom horizonte aj v časoch ťažkých neliterárnych skúšok ich očakáva však to, o čom boli jej tvorcovia presvedčení, že už navždy doniesol čas do „zabudnutia“ histórie už pred viac ako dvoma desaťročiami.

Viera Žemberová

Dvě knihy o poezii z Polska

Магомедова, Д.: Александр Блок: биография и поэтика в свете автобиографического мифа. Slavica Sedlcensia, Opuscula, tom V, redakcja tomu Roman Mnich i Roman Bobryk. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2013. ISBN 978-83-937388-4-7.

Mnich, R.: Жанровая эволюция элегии в литературе XX века. Slavica Sedlcensia, Opuscula, tom V, redakcja tomu Roman Bobryk. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych, Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego, Siedlce 2015. ISBN 978-83-937388-7-8.

Do literárnej vedy se nám vrací stará dobrá biografie a autobiografie v podobe tzv. autorského mýtu, ale i jinak. Dina Magomedova zvolila zkoumání souvislostí biografie a poetiky ve světle autobiografického mýtu Alexandra Bloka. Život a osobnost ruského symbolisty mladší generace k tomu ovšem skýtá řadu příležitostí. Na počátku autorka od sebe odděluje biografii, autobiografii a tzv. (auto)biografickou legendu, která je vlastně předmětem její knížky. Podle ní se biografická metoda vytvářela zvláště v stříbrném věku ruské literatury na hraně 19. a 20. století. Podle jejího názoru se mohou také opírat o podobná starší díla, např. jde o autobiografická díla a nepřímá svědectví z pera A. Gercena, V. Bělinského, N. Dobroljubova, N. Černyševského aj. Oněch modelů autobiografie a autobiografické legendy může být řada, např. spisovatel-samouk, zvláště významný v ruské literatuře: problémem zůstává, do jaké míry můžeme přímo za samouka a jeho legendu pokládat M. V. Lomonosova nebo N. S. Leskova, zatímco u Gorkého asi nemáme pochyby, tam je to přímo demonstrativní. Často jsou biografie a autobiografie do značné míry mystifikací (N. Kljujev, S. Jesenin). Zde tkví i moje malá pochybnost: zda totiž výklad Blokovy biografie a jeho díla, nutně s vymyšlenými prvky a mystifikačními momenty je něčím zvláštním, co si zaslouží pozornost jako metodologická inovace,